

»Det är orimligt att behöva vänta på forskning!«

Sammanställning av sex rundabordssamtal mellan
teoretiker, praktiker, politiker och finansiärer om
hur ungdomsbrottslighet kan förebyggas

FOLK OCH FORSKNING

Vetenskap & Allmänhet
PUBLIC & SCIENCE SWEDEN

VA-rapport 2025:3

ISSN: 1653-6843

ISBN: 978-91-89039-31-5

Utgivare: Vetenskap & Allmänhet

Adress: Grev Turegatan 14, 114 46 Stockholm

E-post: info@vetenskapallmanhet.se

Webbplats: www.vetenskapallmanhet.se

Facebook/BlueSky/Instagram/TikTok/YouTube: @vetenskapoallm

Författare: Kjell Bolmgren och Maria Jacobson

Grafisk form: Lotta W Tomasson

Rapporten får gärna citeras med angivande av Vetenskap & Allmänhet som källa.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

BAKGRUND	4
Sammanställning.....	5
Hur kan forskningen bli mer användbar?.....	5
Bättre kommunikation!.....	6
Efterfrågan på evidensbaserade metoder.....	6
Förmågan att implementera evidensbaserade metoder.....	7
Behov av lokala arenor för kunskapsöverföring och samverkan.....	7
Bristande långsiktighet.....	8
Brottsförebyggande arbete i skolan.....	8
Skyddsfaktorer.....	9
REKOMMENDATIONER.....	10

BAKGRUND

Som en del av den nystartade mötesplatsen **Folk och Forskning 2025** organiserade Vetenskap och Allmänhet sex rundabordssamtal om **ungdomsbrottslighet med fokus på förebyggande åtgärder**, där representanter från kommunal verksamhet, forskare, civilsamhället, politiker, statliga myndigheter med flera fick mötas för att diskutera denna mycket komplexa fråga. De olika rundabordssamtalen utgick från olika aspekter av huvudfrågan; familjens, skolans och civilsamhällets brottsförebyggande roll, hur vi får unga att lämna en kriminell livsstil, hur praktikers erfarenheter kan initiera forskning samt den övergripande frågan om hur vi kan **underlätta implementering av evidensbaserade praktiker**.

Vid samtalen användes the *Chatham House Rules*¹ om anonymitet för att underlätta en kreativ och tillåtande diskussion. En samtalsledare hade till uppgift att skapa en atmosfär där alla fick möjlighet att komma till tals och testa sina tankar och idéer, och en sekreterare förde anteckningar om vad som säs kring bordet.

Denna rapport är en sammanställning av dessa rundabordssamtal mellan teoretiker, praktiker, politiker och finansiärer om hur ungdomsbrottslighet kan förebyggas.

Vetenskap och Allmänhet har egenhändigt utifrån sammanfattningen i slutet av rapporten listat rekommendationer till beslutsfattare gällande dessa frågor.

1 <https://www.chathamhouse.org/about-us/chatham-house-rule>

SAMMANSTÄLLNING

Här följer en sammanställning av rundabordssamtalen. Fokus har lagts på diskussioner kring implementering av evidensbaserade metoder eftersom detta var konferensens kärnfråga. Frågan om resurser för att möjliggöra implementering diskuterades mycket även om det inte syns i denna sammanställning.

Hur kan forskningen bli mer användbar?

Jag kan inte säga att det jag gör har effekt, hur ska jag veta det? Jag fikade med en 9-åring. Nu blev han inte kriminell. Var det för att jag fikade med honom ... nej det går ju inte att veta.

Fältassistent i skola

Det finns ett stort behov av mer forskning samt uppföljning och utvärdering av de brottsförebyggande insatser som görs, särskilt eftersom många av de evidensbaserade metoder som används är sällan utvärderade i en svensk kontext. Samtidigt finns mycket kunskap i verksamheterna och att det ibland är ”orimligt att vänta på forskningen”.

I och med att den nya socialtjänstlagen träder i kraft den 1 juli i år (2025) ska socialtjänsten bli mer kunskapsbaserad och bedrivas i enlighet med vetenskap och beprövad erfarenhet². För att kunna leva upp till denna ambition behövs mer forskning samt uppföljning och utvärdering av de brottsförebyggande insatser som görs.

Enligt en av deltagarna innebär den nya Socialtjänstlagen ett ”guldläge för forskningen eftersom det finns möjlighet till följeforskning”. Samtidigt påpekades att det redan finns mycket kunskap i verksamheterna och att det ibland är ”orimligt att vänta på forskningen”.

Ett problem som lyftes är att forskare oftast är mer intresserade av inomvetenskapliga kunskapsluckor än att fylla de kunskapsluckor och behov som finns inom praktiken. Det visar på vikten av att praktikers erfarenheter, problemformuleringar och behov får större utrymme inom forskning och vid systematiska utvärderingar. Att utveckla mekanismer som synliggör praktikers problemformuleringar och gör dem intressanta och relevanta för forskning och systematisk utvärdering måste bli en viktig del i genomförandet av den nya Socialtjänstlagen och dess fokus på att verksamheten ska vara kunskapsbaserad. Här kan forskare spela en stor roll genom att med sin kompetens stödja lokal projektutveckling så att insatser genomförs på ett sådant sätt att

2 Socialstyrelsens Meddelandeblad 2025:4 [En ny socialtjänstlag \(pdf\)](#)

de blir möjliga utvärdera vetenskapligt. Att koppla in forskningskompetens vid lokal projektutveckling behöver alltså inte innebära att man måste invänta nya forskningsresultat utan istället att insatsen utgår från befintlig kunskap (såväl praktiskt som vetenskaplig) men planeras på ett sätt som ger möjligheter till forskning och utvärdering i efterhand. Forskare kan också hjälpa till att utveckla systematiska arbetssätt som minimerar dokumentationsbördan för praktiker. Vidare påpekades i samtalet att forskares breda kunskaper bör tas tillvara och användas till mer än att planera och genomföra rena effektstudier.

Behovet av längre tidsperspektiv på den forskning som bedrivs samt fler longitudinella studier lyftes fram av både forskare och praktiker. Deltagarna efterlyste även ekonomisk forskning, där beräkning av samhällsnytta och kostnader för proaktiva respektive reaktiva insatser studeras.

Bättre kommunikation!

En annan aspekt som lyftes upp var kommunikationsproblem. Forskare, myndigheter och kommunikatörer behöver bli bättre på hur man kommunicerar kring forskning när det finns ett begränsat underlag, osäkerhet eller rena kunskapsluckor kring en metod. De höjda ambitionerna i den nya socialtjänstlagen ska inte behöva leda till ett försämrat förtroende för socialtjänsten utan till en bättre förståelse för vad kunskapsbaserad och "bästa tillgängliga kunskap" betyder. För det krävs förbättrad kompetens kring kommunikation.

Kommunikationsproblem kan också vara påtagliga i samverkansorgan och i implementeringskedjan. Såväl forskare och praktiker som politiker menar att man 'talar olika språk', där man inte riktigt förstår vad den andra menar. Att man behöver hjälp att "översätta" forskning till begriplig och relevant information för praktiker, men att den hjälpen sällan finns att få. Ända sedan "tredje uppgiften" infördes har förväntan ökat på att både enskilda forskare och forskningsinstitutioner ska bli bättre på att kommunicera sina resultat och sin kunskap. De nya samverkansformer som implementeringen av den nya socialtjänstlagen kräver kan bidra till utveckling av bättre intern och extern kommunikation. Representanter från statliga expertmyndigheter var självkritiska här. Framgångsrik kommunikation är så mycket mer än att skriva "klarspråk".

Efterfrågan på evidensbaserade metoder

Det finns en efterfrågan på evidensbaserade metoder hos många aktörer. Praktiker som arbetar nära barn, ungdomar och familjer vill lära sig fler och bättre metoder och att det ska finnas systematik i deras arbete. För att insatser (även evidensbaserade) ska kunna implementeras måste de dock kunna anpassas på ett snabbfotat sätt till den lokala och individuella situationen. En kunskapsbaserad verksamhetskultur, där vetenskaplig evidens och systematiska utvärderingar används som kriterier vid metodval, skulle göra det lättare för praktiker att vara snabbfotade och välja metoder som har god effekt.

Lokalpolitiker framhöll utmaningen med att många ärenden ska läsas in på kort tid och att det därför skulle vara till stor hjälp om det fanns en lättillgänglig ”rankinglista” med utvärderade metoder. Ibland kan det räcka med att få veta att den här metoden *inte* har utvärderats eller *inte* kan rekommenderas när man står inför att ta ett beslut.

Även representanter från civilsamhället framhöll att man förstått vikten med att arbeta mer evidensbaserat. ”Civilsamhället är väldigt mycket hjärta och vilja snarare än tydliga beskrivningar av det man gör”, men när man äskar pengar gör man det i konkurrens med andra verksamheter och då blir det viktigt att kunna motivera den föreslagna verksamheten. Ett exempel på hur man kan involvera forskare i civilsamhällets arbete är genom samskapande forskning, där deltagarna från civilsamhället är aktiva i hela forskningsprocessen vilket är viktigt för känslan av delaktighet.

Förmågan att implementera evidensbaserade metoder

Flera deltagare lyfte det positiva med att det finns nationellt samordnat stöd (ex. Socialstyrelsens kunskapsstöd och SBU:s systematiska översikter och ”Vetenskapliga kunskapsluckor”), men att man inte nog kan inskräpa att dessa behöver vara lätta att navigera och söka i. Men steget från kunskapsöversikter och metodstöd till lyckad implementering är långt. Implementeringen av nya socialtjänstlagen kommer att vara en resurs- och prioriteringsfråga. Målsättningen med den nya lagen – att höja nivån vad gäller kunskap och evidens – går inte att nå utan att det finns prioriterade resurser för utbildning, kommunikation och samverkan mellan forskning och praktik. En deltagare exemplifierade detta med att det redan idag finns mycket kunskapsmaterial, men att det på socialtjänsten ofta inte finns tiden/resurserna för implementering. ”Det görs mycket forskning och det finns många metoder, men det är rörigt i praktiken – staten behöver ta en tydlig roll i att samordna och stödja detta, skapa plattformar som översätter forskning till praktik.” Praktiker behöver helt enkelt hjälp med att ta till sig information på ett effektivt sätt. När det finns bra utbildningsmaterial att tillgå går det att genomföra lokala fortbildningar på egen hand.

Att man inte kan eller förväntas sitta inne med alla svaren själv utan att man tar hjälp av andra lyftes som en viktig del av en kunskaps- och kompetenskultur. Intressant nog syftade de som lyfte behovet av en sådan ”hjälpssamhetskultur” framför allt på utbyte med de nära kollegorna.

Behov av lokala arenor för kunskapsöverföring och samverkan

Vid flera av rundabordssamtalen lyftes behovet av att etablera lokala arenor för att formulera problem och samverkansmöjligheter gemensamt och för att inhämta extern kompetens: ”Arbetet måste samordnas på kommunal nivå. Vi behöver skapa strukturer för samverkan, ha koll på varandras uppdrag. Det behövs forum där personer med olika roller kan mötas och prata fritt över professions- och organisationsgränser och dra nytta av varandras kompetenser. Mindre kommuner behöver utveckla former för samverkan och erfarenhetsutbyte med andra kommuner och koordinering för detta

efterfrågades. Är det dags att återinföra systemet med ”test-kommuner”, som användes på 1900-talet, frågade sig en deltagare.

Utvecklingen med digitala videomöten gynnar möjligheterna att koppla samman kommuner i olika delar av landet och att koppla in forskare eller annan extern kompetens till samverkansmöten eller till lokala arenor för dialog. En annan möjlighet skulle kunna vara att skapa nationella databaser för pågående kommunala utvecklingsprojekt/metodtester. En sådan databas skulle hjälpa kommuner att hitta varandra och inleda samverkan. Möjligheter att söka finansiellt utvecklingsstöd kommer också vara viktigt. ”Kommuner kan söka pengar hos Brå, för att följa upp enskilda insatser. ” (Denna möjlighet har) funnits i många år, vi har en erfarenhetsmall. Men forskningen måste också komma in med sitt.” En annan forskningsfinansiär berättade om ”samverkansprojekt, där det ingår medel, så att praktiker kan ta tjänstledigt och bli avlönade för att kunna delta i projektet”.

Bristande långsiktighet

Det brister ofta i långsiktigheten när nya metoder ska implementeras. Politiker byts ut. Prioriteringar ändras. Man får ständigt börja om när det gäller kunskapsutbyte. En deltagare påpekade att även forskningsprojekt är kortsiktiga: ”många små öar som varit svåra att få ihop till en sammanställd nivå ... Vissa frågor skulle behöva lyftas till en nivå som inte är projektstyrd och medel måste tilldelas för detta ändamål”. Bristande långsiktighet drabbar även samarbeten mellan offentliga aktörer och civilsamhället. Resursbristen är särskilt tydlig hos små kommuner. Budgethållning prioriteras ibland över effektiva insatser. Det gör det till en utmaning att bygga och upprätthålla långsiktigt arbete och fullfölja implementeringar. Små kommuner är så klart känsligare för kompetensbrist. Den här frågan blev särskilt brännande i gruppen som diskuterade ungas möjligheter att lämna kriminell verksamhet. ”Oerfarna socialsekreterare får ofta hantera tunga ärenden utan tillräcklig kunskap. ... (vi) efterlyser mer kunskap redan på socionomutbildningen ... återfallsrisken ökar dramatiskt om stödet inte är tillräckligt strukturerat”.

Kommuner borde kunna dela kompetens istället för att ”alla kommuner börjar på noll”. Till exempel skulle en nationell avhopparverksamhet och en nationell hjälplinje för avhoppare kunna motverka skillnader mellan kommuner och utjämna stödet mellan kommuner.

I grupperna som diskuterade skolans, familjens och civilsamhällets roll uttrycktes vikten av att det inom kommunen och mellan verksamheter behöver finnas en samsyn på vilka riskfaktorerna är – då är det fler som kan fånga upp. Detta är i sig ett utvecklingsprojekt, där man kan tänka sig att kommuner kan lära av varandra och från forskare och kunskapsöversikter. Samtidigt kan risk- och skyddsfaktorer vara lokala, så en lokal analys är oundviklig.

Brottsförebyggande arbete i skolan

I skolan är implementering av brottsförebyggande metoder och 'program' utmanande eftersom det ofta uppfattas som att det konkurrerar med lärarnas kärnuppgift. En välfungerande ämnesundervisning i sig har dock en positiv effekt på skolans sociala miljö. Enligt en av deltagarna "lyssnar lärare mer när man pratar om undervisning, även om resultatet är brottsförebyggande". Det är centralt att det avsätts tid för såväl förberedelser som genomförande av de brottsförebyggande momenten om de ska bli en bestående del av undervisningen.

Enligt en organisation som arbetar med fortbildning i skolan, är det väldigt viktigt att tänka igenom och planera långsiktigt för hela implementeringskedjan av metoden. Lika viktigt för att upprätthålla socialt förebyggande arbete i skolan är ekonomisk långsiktighet. Vid nedskärningar är det oftast resurser kopplade till skolans sociala arbete (kuratorer, specialpedagoger, socialpedagoger) som drabbas först.

Här kan civilsamhället fylla en viktig roll. Civilsamhällets styrka ligger kanske snarare i sitt starka och lokala engagemang än i tydliga beskrivningar av systematiska arbetssätt. Det lokala engagemanget kan också bidra till större flexibilitet när arbetssätt behöver förändras. Det är inte alltid det främst är mer pengar som krävs. Ibland kan det vara delaktighet och inflytande över samhällsprocesser, som leder till engagemang och insatser från civilsamhället.

Skyddsfaktorer

I grupperna som diskuterade skolans, familjens och civilsamhällets roll var alla "överens om att det tidigt insatta föräldrastödet är viktigt för att skapa en trygg och stabil grund för alla barn att stå på – en tydlig skyddsfaktor". I ett av samtalen framhöll man dock att det är lätt att hamna fel om man associerar brottsförebyggande arbete med föräldraskapsstöd. Huvudfunktionen med föräldraskapsstöd ska vara omsorg. Det finns en risk att föräldraskapsstödet stigmatiseras om brottsprevention blir ett uttalat syfte. I detta sammanhang framhölls förtroendefrågan som central. Eftersom förtroendet kan vara bräckligt om ungdomarna och föräldrarna är rädda för en orosanmälan är det viktigt att inte försvåra föräldraskapsstödet ytterligare.

Vikten att få vara i sammanhang där man känner att man lyckas ansågs vara en annan skyddsfaktor som inte krävde evidens, och samtidigt en grundläggande princip som kan få stor påverkan i hur verksamheter organiseras. Skolan – att vara närvarande i skolan – är i sig en skyddsfaktor. Barn och ungdomar, som deltar i skol-, fritids- och kvällsverksamheter, omges av många olika vuxna som de kan bli omtyckta av och som är beredda att ge dem en ny chans. Kompletterande vuxenkontakter kan vara en väsentlig skyddsfaktor. Genom möten med många olika vuxna finns också chansen att få höra om alternativa vägar framåt i livet. I det sammanhanget beskrev flera hur oerhört betydelsefulla idrottsföreningar kan vara och det gavs exempel på idrottslärare som haft i sin tjänst att vara kvar efter skoltid för att minska 'glappet' mellan skola och fritidsaktiviteter. Någon lyfte fram att det är "en brytpunkt mellan mellanstadiet och

högstadiet där killars framtidsdrömmar förändras”, vilket gör det särskilt viktigt att ha nära kontakt med bra förebilder i den fasen.

I rundabordssamtalet om civilsamhällets roll togs nattvandringar som ett exempel på vuxnas närvaro som skyddsfaktor. Nattvandringarna bidrar inte bara med vuxennärvaro och med kunskap om var ungdomar befinner sig på natten utan låter också ungdomar möta ungdomar i en tryggare situation. Ibland är ungdomarna själva en aktiv del i nattvandrandet. Att själv vara aktiv i civilsamhällets insatser kan också ha en positiv, skyddande effekt. Genom civilsamhällets många olika aktiviteter får ungdomarna goda förebilder. Det är viktigt att ”peppa (ungdomsledarna) i deras roll för ungdomarna.”

I en diskussion ifrågasattes ”retoriken” i det brottsförebyggande arbetet: ”Varför kallas det ’förebyggande arbete’ – behöver allt vara ett svar på en social problematik? - - - Retoriken vill just nu identifiera problemen snarare än friskfaktorerna. - - - I stället kan man arbeta med verksamheter och mötesplatser som inte kallas ”brottsförebyggande”, men som i praktiken ändå blir det. - - - Att jobba med friskfaktorer innebär att inte fokusera på det som är fel utan i stället på de faktorer som kännetecknar ett friskt samhälle.”

REKOMMENDATIONER

Vetenskap och Allmänhet har egenhändigt utifrån sammanfattningen av de sex rundabordssamtal om ungdomsbrottslighet listat följande rekommendationer till beslutsfattare gällande dessa frågor.

- **RESURSER FÖR SAMVERKAN MELLAN FORSKNING OCH PRAKTIK**
Implementeringen av nya socialtjänstlagen (1 juli 2025) kommer att kräva resurser. Målsättningen att höja nivån vad gäller kunskap och evidens kommer inte att lyckas om det inte avsätts resurser för utbildning, kommunikation och samverkan mellan forskning och praktik. Detta kräver långsiktighet och uthållighet.
- **ETABLERA FÖLJEFORSKNING**
Ge resurser till följeforskning i och med att den socialtjänstlagen träder i kraft. Den nya lagen ställer högre krav på att metoder som används/införs ska vara evidensbaserade. Etablera strukturer som möjliggör systematisk utvärdering och beforskning.
- **RANKA EN PALETT AV METODER**
Ge expertmyndigheterna i uppdrag att lista vilka metoder som är systematiskt utvärderade eller på annat sätt evidensbaserade och ranka hur effektiva de anses vara. Det skulle vara till stor hjälp för lokalpolitiker och lokala verksamheter, som med begränsad tid och kompetens ska ta beslut om implementering.
- **SAMORDNING**
Sverige borde ta intryck av norska NUBU (Nasjonalt utviklingssenter for barn og unge), där sex departement gått samman för att stödja implementering inom barn- och ungdomsområdet. Där finns en tydlig dialogfunktion: ett slags "clearing house" där kommuner kan lyfta behov och få stöd att omsätta befintlig kunskap i praktiken. På motsvarande sätt krävs samordning på kommunal nivå.
- **TILLGÄNGLIGGÖRA LICENSIERADE METODER NATIONELLT**
Staten bör tillgängliggöra licensierade metoder nationellt. Insatser ska inte vara alltför beroende av lokal ekonomi eller kommuners storlek.
- **SAMVERKAN I SMÅ KOMMUNER**
Små kommuner behöver bli bättre på att samverka och få förutsättningar att göra det. Här bör organisationer som SKR och Småkom spela en aktiv roll för att underlätta när de står inför liknande uppgifter, i stället för att "alla kommuner börjar på noll".
- **GE STATLIGA MYNDIGHETER I UPPDRAG**
(i) att etablera en databas där kommuner kan deklarerat att de genomför ett 'test' av en insats,
(ii) att stödja samverkan mellan kommuner som överlappar med 'test' av samma metod,
(iii) att bistå med stöd så att 'testen' blir till bra forskningsunderlag och
(iv) att kräva viss dokumentation för att möjliggöra forskning och systematisk utvärdering (när dataunderlaget blivit tillräckligt stort) av insatserna i en svensk kontext. Viktigt att dessa krav är rimliga även för små kommuner.
- **LOKALA ARENOR FÖR DIALOG**
Etablera lokala arenor för dialog, där representanter för olika parter ges möjlighet att diskutera i en form likt dessa rundabordssamtal, det vill säga respektfullt, nyfiken lyssnande på varandras förslag, tankar och idéer i tidiga skeden (utförare, politiker, brukare, civilsamhället, ...). Det är i längden förtroendeskapande.

- **FORMER FÖR SAMVERKAN MED EXPERTER**

Hitta former för att bjuda in extern kompetens till lokala arenor och lokala samverkansgrupper. (Forskare besitter ofta en bredare kunskap inom sitt fält och är på så sätt en intressant partner även om de inte är aktuella med nypublicerade forskningsresultat). Premiera forskare som deltar i lokala samtal med praktiker kring utvärdering, utveckling och implementering.

- **POLITISK EFTERFRÅGAN PÅ UTVÄRDERINGAR**

Etablera lokala partikulturer där man eftersöker extern kompetens, utvärderingar eller motsvarande under beredning av förslag/inför beslut. Politiker behöver bli bättre på att efterfråga utvärderingar av föreslagna metoder innan beslut tas, särskilt på kommunal nivå.

- **STÖTTA CIVILSAMHÄLLET**

"Sträck ut en hand!" till civilsamhället och systematisera en långsiktigt hållbar samverkan. Förtroendefrågan är central i arbetet med att få unga att antingen lämna ett kriminellt liv, eller att aldrig ens påbörja ett, och det finns utmaningar i att nå målgrupper som känner oro inför samhällets ingripande. Här kan civilsamhället spela en avgörande roll som trovärdiga budbärare.

Det är inte alltid pengar som spelar roll, ibland är det delaktighet och inflytande över samhällsprocesser som är avgörande. Det är betydelsefullt att ungdomar får möta många olika vuxna i olika verksamheter och här spelar civilsamhället en central roll.

- **NATIONELL AVHOPPARVERKSAMHET**

Det behövs en nationell avhopparverksamhet. Regionala skillnader måste motverkas och det finns behov för nationellt stöd och samordning. En nationell hjälplinje för avhoppare skulle bidra till att utjämna stödet mellan kommuner.

- **STÖTTA FAMILJER**

Låt familjer fokusera på omsorg. Stötta familjer i det. Se inte på föräldraskapsstöd som brottsprevention.

FOLK OCH FORSKNING

Vetenskap & Allmänhet

PUBLIC & SCIENCE SWEDEN